

ДІАЛЕКТОЛОГІЯ ТА ОНОМАСТИКА

УДК 811.161.2'373.2

АРХАІЧНІ ОЙКОНІМИ НА *-j-: АРЕАЛ І СТАТИСТИКА ДО XIV І XXI СТ.

Зоряна Купчинська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови,
вул. Університетська, 1/234, 79602 Львів, Україна,
тел.: (032) 239 47 17*

У статті розглянуто ареал географічних назв на *-j- на двох історичних зрізах, проведено підрахунки їх кількості. Встановлено, що українська частина загальнослов'янського ареалу ойконімів на *-j- умовно поділяється на чотири частини: північно-західну, західну, центральну та північну, кожна з яких містить по кілька осередків. Дві картосхеми засвідчують, що конфігурація ареалу назв на *-j- на період до XIV ст. і XXI ст. фактично не змінилася, різниця полягає лише в їх насиченості.

Ключові слова: архаїчний ойконім, ареал, ядро ареалу, ономастичне картографування.

Одним із важливих аспектів опрацювання ойконімії є дослідження її ареалів на різних історичних етапах розвитку. Просторове функціонування мови, за концепцією молодогограматиків, є в основі обстеження мовного ландшафту. Вивчення просторового фактора в мові здебільшого пов'язують з діалектологією, лінгвістичною географією та ареалогією, яка базується на результатах двох попередніх наук. Однак ареалогія, залучаючи різноманітні методи, може також використовувати цінний ойконімний матеріал, прямо пов'язаний із простором, адже ойконімія є специфічним класом лексики, який сформувався у відповідний історичний період і на конкретній території. Ономастичне картографування здійснюють на основі визначеної системи координат (форманти, твірні основи, будова чи походження оніма тощо). Ойконімні картограми в діахронії уможливають виявлення ареалів ойконімії за хронологічними періодами і дають старт для подальших мовно-історичних студій.

У розвідці розглядаємо архаїчний тип ойконімів на *-j-. Ці назви вже були об'єктом дослідження у слов'янській ономастиці [1; 7; 4; 5; 2; 6], однак українська частина загальнослов'янського ареалу географічних назв на *-j- опрацьована доволі поверхнево. Тому представляємо два хронологічні зрізи: перший – до XIV ст. і другий – XXI ст. Для аналізу обрано ойконіми на *-j-, які виявилися найстійкішими, тобто їх перші фіксації належать до найдавнішого історичного періоду, і які функціонують на сучасному етапі. Опрацьовано й ті географічні назви на *-j-, які засвідчено лише до XIV ст. (31 одиниця).

До XIV ст. на території України сформувався ареал назв на *-j-, який умовно можна поділити на чотири основні частини: північно-західну, західну,

центральну та північну, кожна з яких містить по кілька осередків.

Північно-західна частина обіймає три осередки.

Перший окреслений такими населеними пунктами: **Любомль** (Luboml, Lubomla); Вл.; Любомльський; **2011**, ЕД УАТУ; **1946**, УкрАТП, 1221; **1911**, СпВолГ, 228; **1898**, ПКВГ IV, 3; **1716**, AGZ, XXV, 241; **1716**, Арх, II, III, 494; **1703**, AGZ, X, 385; **1676**, AGZ, XXIV, 402; **1664**, AGZ, XXI, 387; **1663**, Арх, I, X, 628; **1661**, Арх, II, II, 101, 111, 114; **1661**, Арх, VIII, II, 107; **1648**, Арх, III, IV, 15; **1626**, Арх, III, I, 294; **1600**, Арх, I, VII, 283, 657; **XVII-XVIII ст.**, Скочиляс Лв, 460; **1596**, Пам., I, 2, 100; **1596**, Пам., III, 3, 327; **1574**, MRPS, VI, №107; **1570**, Ж, VII, 29, 38, 44; **1569**, Арх, VIII, VII, 251; **1565**, Арх, VII, II, 291; **1564**, ŽDz, XVIII, I, 189; **1538**, AS, IV, 167, 309; **1536**, Арх. Сб., 59; **1520**, MRPS, IV, 1269; **1515**, РИБ, XX, II / 209; **1509**, MRPS, IV, I, № 602, 745, 1064; **XVI ст.**, MS, III, 46; **XVI ст.**, ŽDz, XVIII, II, 10, 75, 79, 151, 164; **1444**, Proch, 96; **1413**, AGZ, IV, 83; **1287**, ПСРЛ II, 907, 909; **Володимир-Волинський** (Владимирь, Владимирь, Włodzimierz, Володимирь, Володимерь, Володимирь-Вольнський); Вл.; Володимир-Волинський; **2011**, ЕД УАТУ; **1305**, АНР, 9 (тут і далі подаємо лише перше і останнє засвідчення географічної назви); **Перемиль** (Перемильє, Peremyl, Перемель, Перемиле); Вл.; Горохівський, Перемильська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1097**, ПСРЛ I Ипат., 311; **Стрільче** (Стрыльче, Стрыльчи, Стрыльцы, Стрільче, Strzelcze, Strzelec, Стрільче, Strzelice); Вл.; Горохівський, Печиховствська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1375**, AGZ, V, 10; **Звиняче** (Звинячи); Вл.; Горохівський; **2011**, ЕД УАТУ; **1300**, ЕД УАТУ; **Шепель** (Шепля, Шепле (масток), Шепля (поселення)); Вл.; Луцький; **2011**, ЕД УАТУ; **1097**, ЕД УАТУ; **Любче** (Любчо, Lubczo (масток), Lubcze, Любчь, Lubcza, Любче(a)); Вл.; Рожищенський, Любченська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1154**, Ипат., 76; **Сокил** (Сокуль, Соколь, Сокиль, Секуль, Сокаль, Sokole, Sokal, Sokoł, Sokole, Sokolie); Вл.; Рожищенський; **2011**, ЕД УАТУ; **1322**, Арх, I, VI, 2, 799–800; **Судомир**; Луцьк; **1509**, Арх, V, I, 29; **1488**, РИБ, XXVII, 223; **XIV**, Гр XIV, 56; **Воинь** (суч. н. Войнин); Вл.; Локачинський; **1282**, ЕСЛГНПР, 32; **Всьеволожь**; Волинська земля; **1097**, **1377**, **1425**, ЕСЛГНПР, 39–40.

Друге ядро північно-західної частини ареалу сформувалося в таких межах: **Боремель** (Боремель, Буремль, Боремль, Varemł Stary, Bureml, Voremel, Voreml, Буремль двір, Быремля, Буремля, Боремель город); Рв.; Демидівський р-н, Боремельська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1366**, Теод., II, 1022; **Будераж** (Будорожь, Будеражь); Рв.; Здолбунівський, Будеразька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1322**, Арх, I, VI, 3, 124, 226; **Буща** (Бушче, Buszcze, Бушча); Рв.; Здолбунівський; **2011**, ЕД УАТУ; **1322**, Арх, I, I, 207; **Гільча Перша** (Гульча, Hulcz, Holcze, Гольча, Hulcza, Holcza, Голче(о), Golecza); Рв.; Здолбунівський, Миротинська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1358**, ZDM, IV, 109; **Мізоч** (Мизочь); Рв.; Здолбунівський, Мізоцька селищна рада; **2011**, ЕД УАТУ; **1322**, Арх, I, IV, 3, 226; **Мезочь Малий**; Дубно; **1322**, Арх, I, IV, 3, 226; **Півче** (Пѣвче, Пивче, Piwczе, Piwczе); Рв.; Здолбунівський, Півченська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1322**, АДГВК, 693; **Птича** (Птычь, Птыча, Pticze, Птиче); Рв.; Дубенський, Птицька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1100**, ЕД УАТУ; **Гоша** (Goscza, Hoscza, Hoscze, Gostcza); Рв.; Гошанський; **2011**, ЕД УАТУ; **1317**, ZDM, IV, 39; **Дорогобуж** (Дорогобужь, Dorohobuz, Dorohobuż); Рв.; Гошанський, Горбаківська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1425**, **1377**, **1150**, **1084**, ЕСЛГНПР, 52; **Гоша** (Goscza, Hoscza, Hoscze, Gostcza); Рв.; Гошанський; **2011**, ЕД УАТУ; **1317**, ZDM, IV, 39; **Біловиж** (Бѣловижь, Bełowiz, Бѣловежь, Białowieża, Białowież, Бѣлувѣжа); Рв.;

Рокитнівський, Біловізька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1147**, Ипат., 36; **Волоша** (Wołosza, Wolosza); Рв.; Сарненський; **2011**, ЕД УАТУ; **1373**, AGZ, VII, 9; **Степань** (Stepań, Stepań opp.); Рв.; Сарненський, Степанська селищна рада; **2011**, ЕД УАТУ; **1290**, Теод., II, 574; **Сапогынь**, (суч. Сапожин Рв.; Корецький); **1151**, ЕСЛГНПР, 129–130.

До цього обширу прилягає ще один осередок, окреслений такими географічними об'єктами: **Збараж** (Zbaraż, Збаражъ, Збыраж); Тр.; Збаразький; **2011**, ЕД УАТУ; **1214**, ПСРЛ II Ип., 730; **Сураж** (Суражъ, Сураж, Suraz, Suroż); Тр.; Шумський, Суразька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1390**, ЕД УАТУ; **Ізяславль** (Заслав, Заславль, Жославль, Zaslów, Изяславъ, Заславъ, Жаславъ, Заславъ Старый, Изяслав, Zaslów Stary, Zaslów, Изаславль); Хм.; Ізяславський; **2011**, ЕД УАТУ; **1240**, ЕСЛГНПР, 64; **Радогощ Велика** (Радогощь-Большая, Радогосча, Radohoszcza, Радогощъ, Радогощ Великий, Radohoszcze); Хм.; Ізяславський, М'якотівська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1396**, AGZ, X, 2; **Радогощ Мала** (Радогощь-Малая, Радогосча, Radohoszcza, Радогощъ, Radohoszcze); Хм.; Ізяславський, М'якотівська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1396**, AGZ, X, 2; **Тихомель** (Тихомль, Tychoml, Тихомлю); Хм.; Білогірський, Воробіївська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1153**, Ипат., 73.

Цікавим є той факт, що на XIV ст. зафіксовано два ойконіми на *-j- (**Судче**; Вл.; Любешівський, Судченська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1278**, ІМС Вл, 486; **Нобель**; Рв.; Заріченський, Нобельська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1158**, ЕД УАТУ) на крайній півночі західної частини території України, які стали початком ще одного ядра Любешів–Зарічне у наступні хронологічні зрізи (див. картосхеми 1, 2).

До північно-західної частини ареалу слід зараховувати і **Житомир** (Житомиръ, Житоміръ, Житомырь, Żytomierz); Жт.; Житомирський; **2011**, ЕД УАТУ; **1053**, Оп ДД, 363; **Стрибіж** (Стрибежъ, Стрыбижъ, Strybiz, Стрибишь, Стрибечъ, Strybież, Striberz); Жт.; Червоноармійський, Стрибізька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1240**, ЕД УАТУ і **Ярополч** (суч. Яроповичі Жт.; Андрушівський); **1160**, кін. XVI ст., ЕСЛГНПР, 178. У наступні століття саме на цій території розгорнуться доволі насичені назвами на *-j- підареал (див. картосхеми 1, 2).

Порівнюючи північно-західну частину ареалу ойконімів на *-j- до XIV ст. і XXI ст., констатуємо: 1) упродовж століть ця територія насичувалася поселеннями з назвами на *-j-, однак є низка таких об'єктів, які зникли, і відповідно занепали самі ойконіми. Три географічні назви замінилися (**Ярополч** > Яроповичі; **Сапогынь** > Сапожин; **Воинь** > Войнин) іншими типами. Заміна назви на *-j- ойконімом на *-inъ пояснюється ізоморфізмом цих формантів і тенденцією до витіснення "новішими" назвами на *-inъ, *-ovъ/-evъ формацій на *-j-, що було спричинено екстралінгвальними та інтралінгвальними чинниками (про це детальніше у [3]); 2) конфігурація північно-західної частини ареалу змінилася, розвинулося кілька осередків: а) на правих допливах Прип'яті (Турія, Стохід, Стир), б) на території між ріками Норинь та Ірша, в) на лінії середньої течії Тетерева з центром у Радомишлі (див. картосхему 2).

Західну частину ареалу назв на *-j- умовно поділяємо на чотири осередки.

Перший репрезентований такими населеними пунктами: **Убині** (Убине, Губині, Ubinie, Ubynie, Hubinie); Лв.; Кам'янка-Бузький, Убинівська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1200**, ЕД УАТУ; **Віжомля** (Ожомля, Ożomla, Ozomla, Выжомля); Лв.; Яворівський, Віжомлянська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1376**, SG, XV, 64; **Потелич** (Потилич, Подтеличъ, Potylicz, Potylicze, Potilicz, Potulicz, Pothilicz, opp., Potilicz, opp., Подтеличъ); Лв.; Жовківський, Потелицька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1262**, ЕД

УАТУ. **Lubowla**; Львів – Дунаїв?; **1440**, MRPS, III, № 128, 230; **1386**, AGZ, II, 23. **Pilcze**; Львів; **1358**, АДГВК, 782.

Друге ядро окреслюємо такими об'єктами: **Доброміль** (Dobromil, Dobromyl); Льв.; Добромільський; **2011**, ЕД УАТУ; **1374**, ZDM, IV, 102; **Самбір** (Sambor, Самборь, Sambor alias Pavonicz civitas); Др.; Самбірський; **2011**, ЕД УАТУ; **1386**, AGZ, II, 22, 71; **Борислав** (Boryslaw, Бориславль), м.; Льв.; Бориславський; **2011**, ЕД УАТУ; **1387**, ZDM, VIII, 362; **Дрогобич** (Дрогобычъ, Drohobycz, Drohobuz, Drohobusch, Drohobicz); Льв.; Дрогобицький; **2011**, ЕД УАТУ; **1390**, AGZ, III, 86. **Урич** (Urycz, Urycze); Льв.; Сколівський, Підгородецька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1369**, ЕД УАТУ; **Дроговиже** (Drohowyż, Drohowiz, Дроговиж, Drohowicz, Drohovuzce, Drohowysz, Drohowysch) (перейменоване Верхньодорожне); Льв.; Миколаївський, Дроговизька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1356**, ЕД УАТУ. **Trzercza**; Сянок?; **1339**, АДГВК, 189.

Третій осередок (середнє Подністров'я) охоплює такі об'єкти: **Галич** (Галичь, Halicz, Halycz, Галичь); І-Фр.; Галицький; **2011**, ЕД УАТУ; **1144**, Ипат., 20. **Тустань** (Tustan (castrum), Tustań); І-Фр.; Галицький, Тустанська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1390**, AGZ, III, 86; **Товмач** (Tumacz, Толмач, Тлумачь, Тумач, Tumacz, Tumacz opp, Тольмачь); І-Фр.; Тлумацький; **2011**, ЕД УАТУ; **1213**, ЕД УАТУ; **Урмань** (Urman, Urman', Urmanu, Hurman, Hurman); Тр.; Бережанський, Урманська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1385**, ЕД УАТУ; **Біще** (Буще, Buszcze, Byscze, Bescze); Тр.; Бережанський, Бішівська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1317**, ZDM, IV, 39; **Гнильче** (Hnilcze, Hnylczе, Gnilcze, Hnilcze); Тр.; Підгаєцький, Гнильченська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1395**, ЕД УАТУ; **Бучач** (Бучачь, Buczacz); Тр.; Бучацький; **2011**, ЕД УАТУ; **1379**, AGZ, V, 19, 20, 30, 31; **Рукомиш** (Rukomysz, Rukomyesze, Rukomesz); Тр.; Бучацький, Заривинецька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1379**, AGZ, VI, 8; **Домаморич** (Domamuricz, Domamurycz, Домамир, Домамиря); Тр.; Тернопільський; **2011**, ЕД УАТУ; **1425**, **1241**, ПСРЛ II Ипат., 793; **Теребовля** (Теребовль, Trembowla, Trębowla, Trembowlja, Трембовль, Трембовля, Trembowla, Trembowlia, Trębowla); Тр.; Теребовлянський; **2011**, ЕД УАТУ; **1097**, ПСРЛ I, 55; **Уніж** (Униж, Uniż, Woynysz, Woynicz, Wojnecz, Wojnicia, Виніже, Unize, Uniże, Wynize); І-Фр.; Городенківський, Луківська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1366**, AGZ, III, 35, 115; **Белелуя** (Biłłoluj, Bualolouy, Bełelujia, Baloluy); І-Фр.; Снятинський, Белелуївська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1373**, AGZ, V, 39; **Старуня** (Starunia, Starunie (dwór), Starunya); І-Фр.; Богородчанський, Старунська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1378**, AGZ, X, 1; **Удечь**; Галицька земля; **1164**, ЕСЛГНПР, 165.

Четвертий – Закарпатський осередок: **Бийгань Велика** (Бігань Велика, Бегині, Vegany) (кол. н. Велика Бейгань, Велика Бейгонь); Зк.; Берегівський, Великобийганська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1333**, Дэже, 246; **Бийгань Мала** (Бігань Мала) (кол. н. Мала Бейгань, Меле Бігонь, Мала Бийгонь); Зк.; Берегівський, Великобийганська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1335**, ЕД УАТУ; **Геча** (Gecse); Зк.; Берегівський; **2011**, ЕД УАТУ; **1319**, Дэже, 251; **Мирча** (Mircse); Зк.; Великоберезнянський, Малоберезнянська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **XIII ст.**, Дэже, 261; **Balazser** (Балажир); біля м. Берегове; **1348**, Дэже, 245.

Особливістю західної частини ареалу ойконімів на *-j- на хронологічному зрізі до XIV ст. і XXI ст. є те, що конфігурація фактично не змінилася. Різниця полягає лише в кількості назв, а їх чисельність значно зросла, зробивши цю частину арелу густионасиченим. Лише п'ять зафіксованих географічних назв на *-j- до XIV ст. на цьому історичному етапі припинили своє існування, решта – перейшла у наступні

століття.

Північну частину ареалу ойконімів на *-j- поділяємо на два осередки:

I. Чернігівський: **Чорнобиль** (Чернобыль, Czarnobyl); Кв.; Іванківський; **2011**, ЕД УАТУ; **1193**, ПСРЛ II, Лавр, 677; **Любеч** (Любечъ, Lubecz, Lubcz, Любець); Чрг.; Ріпкинський, Любецька селищна рада; **2011**, ЕД УАТУ; **882**, **1180**, Андр., 108; **Уненсж** (Уненъжъ; Уненьжъ, Івангород на р. Острі); Чернігівська земля; **1147**, Андр., 105; **1147**, Ипат., 36; **1147**, ЕСЛГНПР, 167.

II. Путивльський: **Бахмач** (Бохмач); Чрг.; Бахмацький; **2011**, ЕД УАТУ; **1147**, ЕСЛГНПР, 24; **Комань**; Чрг.; Новгород-Сіверський, Команська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1150**, ЕД УАТУ; **Путивль** (Putywl); См.; Конотопський; **2011**, ЕД УАТУ; **1146**, Ипат., 27; **1146**, **1224**, Андр., 106; **Сиволож** (Сиволожъ, Всеволож); Чрг.; Борзнянський, Сиволозька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1147**, ПСРЛ II, Ип., 36; **Святославль**, двір в Путивлі; **1146**, ЕСЛГНПР, 140; **Глѣбль** (Глібль); Чернігівська земля; можливо біля м-ка Красного Колядина на р. Ромні; **1147**, ЕСЛГНПР, 42–43; **1159**, Ипат., 85; **Хороборъ**, (суч. н. Короп); п. **XVIII**, Лаз., I, 2, 163, 310, 315, 518; **XVI ст.**, Клеп., 563; **1159**, Ипат., 85; **1153**, **1234**, Андр., 104; **Боромля** (Буромля, Bugoml, Bogoml, Bugoma); См.; Гростянецький, Боромлянська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1226**, Роспонд, 103.

Північна частина ареалу представлена невеликою кількістю назв на *-j- як на рівні XIV ст., так і в XXI ст., конфігурація цієї частини також мало чим відрізняється. Особливістю є те, що з такої невеликої кількості назв у XIV ст. близько 40 % так і не перейшли у наступні.

У **центральной частині** ареалу ойконімів на *-j- виділяємо такі осередки:

I. Брацлавський: **Брацлав** (Брацлавль, Брацлавъ, Braclaw, Braslaw, Braclawl, Браславль, Браславъ, Braczlaw); Вн.; Брацлавський; **2011**, ЕД УАТУ; **1362**, ЕД УАТУ; **Вінож** (Вініж, Віняж, Winiaż, Winiz, Winoż); Вн.; Мурованокуриловецький; **2011**, ЕД УАТУ; **1295**, ЕД УАТУ; **Рубань** (Рубан, Ruban, Rubań); Вн.; Немирівський; **2011**, ЕД УАТУ; **1250**, ЕД УАТУ.

II. Київський: **Бориславль**; Кв.?.; **1151**, Ипат., 60; **Брячиславль**, двір; Кв.?.; **1067**, ПСРЛ, Лавр., I, 73; **Выдобычъ** (Видубичі); **1146**, Ипат., 24; **Воротиславль** (Воротиславль дворъ), двір в Києві; **945**, **1377**, **1425**, ЕСЛГНПР, 35; ПСРЛ, I Лавр, 23; **Мутижиръ**, суч. н. Мотижин; Кв.; Макарівський; **1162**, Ипат., 90; ЕСЛГНПР, 90; **Мъстиславль**, двір у Києві; **1147**, ЕСЛГНПР, 91; **Лютіж** (Лютежъ, Lutež, Лютяжи); Кв.; Вишгородський, Лютізька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **975**, ІМС Кв., 403; **Радьславль**; двір у Києві; **1425**, **1161**; ЕСЛГНПР, 114. **Кънажъ**, двір у Києві; **945**, ЕСЛГНПР, 75–76; **Святополчъ**, двір у Києві; **1097**, ЕСЛГНПР, 140; **Святославль**, м.; Київська земля, **1377**, ЕСЛГНПР, 140; **Судиславль**; Київ?.; **1229**, ПСРЛ II Ипат., 169; **Ярославль**, двір у Києві; **1150**, ЕСЛГНПР, 178.

Особливістю цього осередку є те, що лише одна назва з тринадцятьох збереглася до XXI ст. Два ойконіми (**Выдобычъ** > Видубичі, **Мутижиръ** > Мотижин) трансформувалися в інші типи. Як у випадку зі зміною **Ярополчъ** (суч. Яроповичі Жт.; Андрушівський), так і **Выдобычъ** (суч. частина Києва Видубичі) маємо цікаве явище, пов'язане номінацією об'єкта: земля Видобита, Ярополка (> Выдобычъ, Ярополчъ) – їх нащадки видобичі, яроповичі > назва поселень Видобичі, Яроповичі. Посесиви на *-j- поступилися патронімним назвам, очевидно, через те, що тут позначилася і загальнономовна тенденція до занепаду нечленних прикметників, до яких і належали структури на *-jъ. Крім того, на цих прикладах прослідковується історична підоснова патронімних ойконімів.

III. Переяславсько-Богуславський: **Переяслав-Хмельницький** (Переяславль, Переяславъ, Переяслав, Perejaslaw, Perejaslaw, Perejaslawl); Кв.; Переяслав-Хмельницький; **2011**, ЕД УАТУ; **1113**, Ипат., 4; **907**, ПСРЛ I Лавр., 13; **Барунь**; Переяславська земля; **1125**, **1377**, **1425**, ЕСЛГНПР, 18; **Вьюхань**; Переяславська земля; **1149**, **1377**, **1425**, ЕСЛГНПР, 40; **Кънажь**, двір у суч. Переяславі-Хмельницькому; **1098**, ЕСЛГНПР, 75–76; **Басань Стара**; Чрг.; Бобровицький, Старобасанська сільрада; **2011**, ЕД УАТУ; **1196**, ЕД УАТУ; **Кобижча** (Кобыжча, Кобыджь); Чрг.; Бобровицький; **2011**, ЕД УАТУ; **1100**, ЕД УАТУ; **Богуславъ** (Bohuslaw, Bohuslaw, miasta Bohuslawia, Богуславль); Кв.; Богуславський; **2011**, ЕД УАТУ; **1195**, АДГВК, 229; **Корсунь-Шевченківський** (Корсунь, Korsun, Корсунь, Крошунь, Croszun); Кв.; Корсунь-Шевченківський; **2011**, ЕД УАТУ; **1377**, **1066**, **945**, ЕСЛГНПР, 70–71; **Лукім'я** (Łukoml, Łukomle, Łukomle, Łukoml, Łukoml(a), Лукомль); Пл., Оржицький; **2011**, ЕД УАТУ; **1320**, ЕСЛГНПР, 82; **Воинь** (суч. н. Воїнська Гребля або Воїнці); Пл., Градизький; **1054**, ЕСЛГНПР, 32–33. У цьому осередку 40 % ойконімів на *-j- також занепали.

Щодо статистики географічних назв, то, розглядаючи у діахронії ойконімний матеріал, вибраний з історичних писемних пам'яток, постає закономірне питання: чи статистичні дані відображають реальний стан розвитку ойконімів? Стверджувати категорично не можна, бо особливо період до XIV ст. викликає певні застереження, оскільки саме у цей час простежено пряму залежність кількості виявлених назв від кількості джерел. Тому ми говоримо про відносну статистику географічних назв на *-j-. Засвідчено 77 ойконімів на *-j-, які функціонують упродовж вісьмох століть (XIV–XXI), а окремі з них ще довше. Це назви, твірні основи яких є композитами (Дрогобич, Житомир), відкомпозирами (Любеч, Мирча), відапелятивами (Гнильче, Стрільче) та календарними іменами (Степань, Іване), превалують відкомполитні мотивувальні бази, що ще раз підтверджує архаїчність цього типу назв. Тридцять ойконімів на *-j- зафіксовано лише у період до XIV ст., вони також переважно відкомполитного походження, і є лише один, який утворився від запозиченого імені (Глѣбль), в основному вони локалізовані в центральній частині ареалу, утворивши ядра в Києві та Переяславі. Причини занепаду такої кількості назв – різні: екстралінгвальні та інтралінгвальні. До зовнішніх зараховуємо в першу чергу історичну – занепад самого поселення (пожежі, хвороби, напади ворогів тощо), що стосується внутрішньомовних причин, то це заміна ойконіма цього типу на інший, зокрема на назви на *-itji, *-inъ *-ъskъ.

Українську частину загальнослов'янського ареалу географічних назв на *-j- поділяємо на чотири підареали: північно-західний, західний, центральний та північний. Обидві картосхеми констатують, що загальна конфігурація ареалу не змінилася, лише його насиченість свідчить про стійкість цих назв на відповідних територіях. Незважаючи на те, що на рівні XIV ст. занепало аж 30 ойконімів на *-j-, у пізніші періоди виникли такого ж типу назви і на тій самій території. Це, очевидно, свідчить про відповідні тенденції і "моду" в назвотворенні. Нагадаємо, що на період XV–XX ст. вже не було ні суспільно-історичних, ні лінгвальних передумов для творення ойконімів такого типу. На рівні XXI ст. Подністров'я, північно-західна частина України, Житомирщина, Київщина та Чернігівщина є тими основними осередками, ядрами, де сконцентрувалися назви на *-j-. На периферії ареалу маємо лише назви, які утворилися якщо не останнім часом, то перенесені або штучно сформовані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Заимов Й.* Български географски имена с -јъ / Йордан Заимов. – София, Изд-во БАН, 1973.
2. *Зализняк А.А.* Древненовгородский диалект / А.А. Зализняк. – М. : Языки славянской культуры, 2004.
3. *Купчинська З.О.* Просторо-часовий вимір української ойконімії: система і тенденції. – Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол. – Випуск 46. Ч.2. – Л., 2009. – С.83–91.
4. *Купчинский О.А.* Древнейшие славянские топонимические типы и некоторые вопросы расселения восточных славян // Славянские древности: Этногенез, материальная культура Древней Руси. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 45–71.
5. *Купчинський О.А.* Статистика та географія двочленних відприсвійних географічних назв України на *-јъ / Олег Купчинський // Студії з історії української мови та ойконімії. Вибрані статті та матеріали. – Л., 2011. – С. 178–191.
6. *Радьо Л.Н.* Ойконіми України на *-јъ, (*-ја, *-је) у Х–ХХ ст. : автореф. дис. на здоб. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.Н. Радьо. – Івано-Франківськ, 2004.
7. *Rospond S.* Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -jъ. – Wrocław, 1983.

ДЖЕРЕЛА ТА ЇХ СКОРОЧЕННЯ:

- АДГВК – Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Л., 2004.
- Андр. – Андріяшев О. Нарис історії колонізації Сіверської землі до поч. XVI в. – Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – Кн. 20. – К., 1928. – С. 95–128.
- Арх – Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. – Ч. I–VIII. – К., 1859–1914.
- Арх. Сб. – Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемых при управлении Виленского учебного округа. – Т. I. – Вильно, 1867.
- Гр. XIV – Грамоти XIV ст. – К. : Наук. думка, 1974.
- Дэже – Дэже Л. Очерки по истории закарпатских говоров/ Л. Дэже. – Будапешт, 1967.
- ЕД УАТУ – Електронний довідник. Україна. Адміністративно-територіальний устрій. <http://gska2.rada.gov.ua/pls/z7502/a002>.
- ЕСЛГНПР – Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відп. ред. О. С. Стрижак. – К. : Наук. думка, 1985.
- Ж – Жерела до історії України-Руси. – Л., 1895–1900. – Т. I–III; Львів, 1903. – Т. VII.
- ІМС – Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1967–1974.
- Ипат. – Ипатьевская летопись / под ред. А. А. Шахматова. – ПСЛР. – Т 2. – Спб., 1908.
- Клеп. – Клепатский П.Г. Очерки из истории Киевской земли.– Литовский период. – Т. I.– Одесса, 1912.
- Оп ДД – Опись документовъ и дѣлъ, хранящихся въ сенатскомъ архивѣ. Отдѣлъ III-й. Томъ II-й. – СПб, 1911.

Пам. – Памятники, изданные Временною комиссией для разбора древних актов, височайше учрежденною при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе : в 4 т. – К., 1848. – Т. 1. Отд. 1. – 274 с. – Отд. 2. – 112 с. – Отд. 3. – 474 с. ; 1846. – Т. 2. – Отд. 1. – 371 с. – Отд. 2. – 233 с. – Отд. 3. – 162 с. ; 1852. – Т. 3. – Отд. 1. – 99 с. – Отд. 2. – 192 с. – Отд. 3. – 440 с. ; 1859. – Т. 4. – Отд. 1. – 133 с. – Отд. 2. 232 с. – Отд. 3. – 464 с.

ПКВГ – Памятная книжка Волынской Губернии на 1898 годъ. Издание Волынского Губернского Статистического комитета. – Житомир, 1898. Отдѣлы I–IV.

ПСРЛ – Ипатьевская летопись. – В кн.: Полное собрание русских летописей. – СПб., 1843. – Т. I–II.

РИБ – Русская историческая библиотека. Литовская метрика. – Пб., 1903. Т. XX; СПб., 1910. – Т. XXVII; Юрьев, 1914. – Т. XXX; Пг., 1915. – Т. XXXIII.

Роспонд – Роспонд С. Структура и стратиграфия древнерусских топонимов / С. Роспонд // Восточнославянская ономастика. – М. : Наука, 1972. – С. 9–89.

Скочилия Лв – Скочилия І. Галицька (Львівська) єпархія XVII–XVIII ст. Організаційна структура та правовий статус. – Л.: Видавництво Українського Католицького університету, 2010.

СпВолГ – Списокъ населенныхъ мѣстъ Волынской губернии. Издание Волынского Губернского Статистического Комитета. – Житомир, 1911.

Теод. – Теодорович Н.И. Волынь в описании городов, местечек и сел... Житомирский уезд, Новгород-Волынский уезд, Овруцкий уезд. – Почаев, 1888. – Т. 1. Ровенский уезд, Острожский уезд, Дубенский уезд. – Почаев, 1889 – Т. II. Кременецкий и Заславский уезды. – Почаев, 1893. – Т. III.

УкрАТП – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. – К.: Укр. вид-во політичної літератури, 1947.

АНР – Atlas historychny Polski. Redaktorzy: W Chapliński, T. Ładogórski. – Warszawa, 1970.

AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie / wyd. L.Tatomir, F.X. Liske, A. Prochaska. – Lwów: Nakł. T-wa Naukowego, 1865–1935. – Т. 1–20.

MRPS – Marticularum Regni Poloniae summaria... / wyd. R. Wierzbowski. Warszawa, 1905–1908. – Pars. 1–3.

MS – Monumenta Confraternitatis stauropigianae Leopoliensis. Edidit W. Milkowicz. – Leopoli, 1895. – Т. I.

Proch. – Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1697 roku. Wydał A. Prochaska. – Lwów, 1890.

ZDM – Zbiór dokumentów Małopolskich. Wydali Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś. Część VI. Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1386 – 1417. – Wrocław etc., 1974.

ŹDz – Źródła dziejowe. – Warszawa : Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1877–1894. – Т. 5–22.

Стаття надійшла до редколегії 02. 08. 2015

доопрацьована 30. 09. 2015

прийнята до друку 20. 10. 2015

ARCHAIC PLACE NAMES ENDING IN *-j-: AREA AND STATISTICS TILL 14-TH CENTURY AND DURING THE 21-ST CENTURY**Zorjana Kupchyns'ka**

*Ivan Franko National University of Lviv,
The Department of Ukrainian Language,
1/234, Universytets'ka Str., 79602 Lviv, Ukraine,
Phone (032) 239 47 17*

The article deals with the area of geographic names ending in *-j- regarded at the two historical segments as well as the calculations of their number. It has been established that Ukrainian part of the All-Slavonic area of the place names ending in *-j- may be conventionally divided into four parts, namely Northern Western, Western, Central and Northern, each one containing several centres. Two cartographic schemes testify to the fact that the area configuration at the area until the 14-th century and during the 20-th century in fact remained unchanged, the difference is only in their density. Diachronic cartographic schemes enable the detection of place names' areas according to the chronological period and give a start for further linguistic and historical studies. Statistics of place names in diachronic is relative. The problem is that data is selected from the historical written sources and we can see a direct dependence of an amount of revealed place names on the number of sources. It is found 77 place names ending in *-j- that has been functioning during eight centuries (XIV – XXI) and some of them even longer. Composites (Дрогобич, Житомир), names formed from the composites (Любеч, Мирча), names formed from the common names (Гнильче, Стрільче) and calendar names (Степань, Іване) are creating stems of these place names. Motivating bases of the names formed from the composites predominate and it is the evidence of archaism of this type of place names. In XV – XX centuries there were neither socio-historical nor lingual preconditions for creating of this type of place names.

Key words: archaic place name, area, area nuclear, onomastic cartography, composites, names formed from the composites, names formed from the common names, calendar names.

